

שכאשר יחתוך, יהיה עמוד זה משונה משאר העמודים, שתחילתו תהיה רק לאחר ד' שורות ריקות. ולכן אמר התנא שאין להשאיר שורות ריקות בראש עמוד. (2)

ועתה דנה הגמרא, במה ששינונו בברייתא, שמניחים בראש כל ספר (3) קלף חלק כדי לגוללו על עמוד עץ, שעליו גוללים את הספר. וכמו כן מניחים בסוף הספר קלף חלק כדי שאותו קלף יקיף את כל הספר, כאשר הספר גלול.

ורמינחיה, הרי שינונו ברייתא אחרת הסותרת דין זה –

דתניא: על הסופר להשאיר בתחלת ספר ובסופו קלף חלק. ושיעורו הקלף החלק, הוא כדי לגולל [להלן דנה הגמרא מהו 'כדי לגולל']

הספר הבא בראש העמוד הבא ואינו צריך להניח ריוח בין הספרים (38)

א-ת ו**אם בא לחתוך**, אם חפץ להפריד בין התורה והנביאים, או בין הנביאים עצמם, **חותך!** (1)

ומקשה הגמרא: **מאי קאמר?** מהו החידוש שיכול לחתוך, והלא פשיטא שרשאי הוא להפריד בין הספרים, ואדרבא, כך עדיף, שיהיה כל ספר בפני עצמו.

ומתרצת הגמרא: **הכי קאמר**, כונת התנא היא לבאר את דינו הקודם, שאם גמר לכתוב ספר בסוף עמוד, אינו משאיר ריוח של ד' שורות בראש העמוד הבא, קודם תחילת הספר הבא, אלא מתחיל מיד את הספר הבא בראש העמוד. וטעם דין זה הוא, **שהרי אם בא לחתוך** ולהפריד בין הספרים, **חותך**. ואם ישאיר ריוח ד' שורות בראש העמוד, נמצא

זה אלא אם באים לחתכם בבית דין, אבל אם חתכם בעצמו אין בכך גנאי. ולפי דבריו מיושב קושית התוס' שהרי כאן אינו מביא את הספר לבית דין לחתכו.

2. ולפירושו ריצב"א שהובא לעיל, כונת הגמרא היא, שבנביאים מותר להתחיל ספר חדש בראש עמוד, ואין לחשוש שיבא לחתכו [כי ספר שמתחיל בראש עמוד נח לחתכו] משום שאם בא לחתוך חותך ואין איסור בדבר. מה שאין כן בספר תורה אין להתחיל ספר בעמוד חדש כדי שלא יבא לחתכו.

3. לשיטת רש"י, אך להרשב"א בתוס' הוא רק בתנ"ך המדובקים יחד. אך בספרי הנביאים הוא הפוך, דהעמוד הוא בסופו, וההיקף הוא בתחילתו משום שגוללים את הספר מסופו לתחילתו, עיין לעיל יג ב הערה 37.

כרוך יחד, אין בזה משום בזיון אם יהיו הנביאים וכתובים גלולים מעל ספר התורה. ולכן כתבו שאין לגלול את התורה מעל הנביא שיש בך גנאי, אלא יגלול את הנביאים וכתובים מעל התורה. אך הרמב"ן חולק על התוס' משום שהוא סובר שאף כאשר התנ"ך מדובק יחד, אין לגרום לכך שהנביאים וכתובים יהיו על גבי התורה.

38. כן הוא לפי פירוש רש"י, ועי' לעיל הערה 36 פירושה של התוס'.

1. ועל אף דבמשנה מבואר שאין לחלוק בכתבי הקודש כאשר הם בכרך אחד, פירשו התוס' שאין זה גנאי אלא אם כן חותכים כדי לחלוק, אבל כשחותך כדי להפריד את הספרים ולא כדי לחלוק בהם אין בכך גנאי. ועיין לעיל דף יג ב בהערה 32 שהבאנו שמרש"י משמע שכל מה ששינונו שגנאי הוא לחתוך את כתבי הקודש אין

שבראש הספר צריך להשאיר קלף בשיעור שיוכלו לגוללו על גבי עמוד עץ.

אמר תירץ רב נחמן בר יצחק: מה שאמרה הברייתא השניה 'כדי לגול', לצדדין קתני. הוא מתבאר לשני צדדים: כאשר דנים לגבי ראש הספר, הכוונה היא כדי לגול קלף זה על גבי עמוד של עץ, שעליו יגללו את הספר. וכאשר דנים לגבי סוף הספר, הרי 'כדי לגול' הוא שיעור כזה, שבגלילת הספר יקיף הקלף החלק את כל הספר. (4)

רב אשי אמר לתרץ: לעולם כונת הברייתא במה שאמרה 'כדי לגול' הוא כדי לגול קלף זה על גבי עמוד, ואף על פי כן אין ברייתא זו סותרת למה ששנינו לעיל שבסוף הספר יש להניח 'כדי היקף', הוא בספרי הנביאים, אבל **כי תניא החיא**, ברייתא זו שאמרה שמשאיר בתחילה וסוף כדי לגול עמוד, זהו **בספר תורה**.

כדתניא: כל הספרים (5) נגללים מתחלתן לפופן. (6) ומשום כך די להם בעמוד אחד כדי שיגללו את כל הספר עליו. **וספר תורה נגלל**

ומבואר בברייתא הזאת, ששיעור הקלף הריק שיש להשאיר בתחילת הספר ובסופו, הוא שוה, ואין חילוק בין תחילת הספר לסופו.

ודנה הגמרא בדברי הברייתא הזאת:

'כדי לגול', מאי? מה צריך הקלף החלק לשמש 'כדי לגול'?

אי, אם נאמר שיש להשאיר קלף חלק בשיעור **כדי לגול**, שתהיה אפשרות לגול אותו על גבי עמוד עץ.

אם כן, **קשיא** הסתירה מהברייתא ששנינו לעיל, שמבואר בה שבסוף הספר יש להניח קלף בשיעור **כדי הקף**, שיקיף את כל הספר כאשר הוא גולל —

ואי, אם כוונת הברייתא הזאת לומר שיש להשאיר קלף ששיעורו הוא **כדי לגול הקף**, שהקלף החלק יוכל להקיף את כל הספר כאשר הוא גולל, אם כן **קשיא** הסתירה מהברייתא לעיל, שמבואר בה שיעור שונה,

4. ולהתוס' פירוש הגמרא הוא הפוך מפירוש רש"י. דשיטת התוס' שהנביאים נגללים מתחילתם לסופם, ולכן כאשר דנים לגבי ראש הספר הרי פירוש המילים 'כדי לגול' הוא כדי שבגלילת הספר יקיף קלף זה את כל הספר, וכאשר דנים לגבי סוף הספר, הרי פירוש המילים 'כדי לגול' הוא, לגול קלף זה על גבי עמוד של עץ שעליו יגללו את הספר. אך עיין בתוס' [לעיל עמוד א' סוף ד"ה ועושה], מה שהביאו בשם רשב"א.

5. מבואר בסוגייתנו, שנביאים וכתובים נגללים לצד אחד, כמו שאנו גוללים את המגילות, ואין גוללין אותן משני צדיהם כמו שאנו גוללים ספר תורה. אך מנהגינו הוא שספרי הנביאים נגללים כמו ספר התורה, והיינו שגוללים את הנביא משני צדדיו לכיוון אמצעיתו. ולכאורה מנהג זה הוא שלא כמו שמבואר בסוגייתנו. וכבר תמה על כך הרש"ש כאן, וכינה מנהג זה בשם 'טעות'. ועיין להלן הערה 7.

6. לפי גרסה זו מבואר בברייתא להדיא, שהנביאים נגללין מתחלתן לסופן וכשיטת רש"י עיין לעיל יג ב הערה 37. אבל הראשונים גרסו בברייתא זו 'נגללין לתחלתן' ולפי גרסה זו

4. ולהתוס' פירוש הגמרא הוא הפוך מפירוש רש"י. דשיטת התוס' שהנביאים נגללים מתחילתם לסופם, ולכן כאשר דנים לגבי ראש הספר הרי פירוש המילים 'כדי לגול' הוא כדי שבגלילת הספר יקיף קלף זה את כל הספר, וכאשר דנים לגבי סוף הספר, הרי פירוש המילים 'כדי לגול' הוא, לגול קלף זה על גבי עמוד של עץ שעליו יגללו את הספר. אך עיין בתוס' [לעיל עמוד א' סוף ד"ה ועושה], מה שהביאו בשם רשב"א.

5. מבואר בסוגייתנו, שנביאים וכתובים נגללים לצד אחד, כמו שאנו גוללים את המגילות, ואין

ולא הקיפו יותר על ארכו [גובהו].

דהיינו, סופר הכותב ספר תורה, עליו להקפיד שהקיפו של הספר [כאשר הוא גלול⁽⁸⁾] יהיה שווה לאורכו [גובהו] של הספר מלמעלה למטה. והיינו, שאם יקיף חוט את עביו של ספר התורה, יהיה אורך החוט הזה כארכו של הספר מלמעלה למטה.⁽⁹⁾

[ולכן אם הקלף עבה, על הסופר לכתוב בכתב קטן, כדי שלא יהיה עובי הספר יותר מארכו].

משני צדדיו לאמצעיתו,⁽⁷⁾ ולכן עושה לו עמוד אילך ואילך. עמוד אחד ריק בתחילתו ועמוד אחד ריק בסופו.

אמר רבי אליעזר בן רבי צדוק: כך היו כותבי ספרים שבירושלים עושין לספריהם. שהיו עושים לספרי התורה שלהם ב' עמודים ריקים משני צדדיהם, וגוללים לאמצע.

תנו רבנן: אין עושין ספר תורה — לא ארכו, שלא יהא גובהו של הספר, יותר על הקיפו.

כבוד הציבור הקילו חז"ל לגוללו לאמצעיתו, והוסיף שמפני שעומד תמיד באמצעיתו יותר טוב שיהיו לו שני עמודים.

ואולי לפי זה יש לישב את מה שהקשה הרש"ש [עיין בהערה 5], כי זה שהנביאים נגללים מתחילתן לסופן, הוא רק בנביא שלומד בו, אך אנו, שכותבים נביאים כדי לקרא בהם בציבור, מפני כבוד הציבור מקילים לגלם לאמצע.

8. וזהו לשון הטור, 'יכוין שיהא חוט המקיף יריעות כל הספר לאחר שיתפור ויגלל ארוך כשיעור ארכו'.

9. על פי רש"י ד"ה לא.

התוס' לקמן כתבו [עמוד ב' ד"ה תרי] שעובי הספר נמדד עם עמוד העץ שעליו הספר גלול, ומה שאמרו דצריך שיהיה ארכו והקיפו שוים, היינו הקיפו כולל העמוד. וכן כתב היד רמ"ה, וכן כתב הרשב"א לקמן.

ועיין עוד להלן, שהריטב"א הביא שיטה החולקת, שאין העמודים מכלל ההיקף, עיין שם טעמים.

ולהלכה, הרמ"א והטור פסקו שעובי הספר

הקשו לעיל התוס' על שיטת רש"י הסובר שהנביאין נגללין מתחלתן לסופן. ולפי זה יש לישב בפשיטות את שיטת רש"י, דרש"י גרס בברייתא כגרסה שלפנינו, שבה מבואר להדיא כדבריו.

אבל הרשב"א הבין שגם רש"י גרס בברייתא 'נגללין לתחלתן', ומכל מקום סבר רש"י שהנביאים נגללין מתחילתן לסופן, דהוא פירש 'נגללין לתחילתן' היינו דהגולל מתחיל לגלול אותם מתחילתם, וגולל מתחילתן לסופן. וכתב הרשב"א כי 'אין הלשון הולם את הפירוש הזה'.

7. טעם דין זה שספר תורה נגלל לאמצעיתו, ביאר הר"י מיגאש, כי בספר התורה קוראים בציבור, ואם לאחר כל קריאה יגללו את כל הספר לצד אחד, כאשר יקרא בו בפעם הבאה יאלץ לגלול את כל הספר עד שיגיע למקום שקורא בו, ואין זה כבוד הציבור שיגללו לפניהם, ולכן גוללו לאמצע שעל ידי זה מיד כשיפתח את ספר התורה יכול להמשיך לקרא ממקום שפסקו בו בפעם הקודמת. וכעין זה כתב החזון איש [ליקוטים סימן כ"א], ובלשונו שם נראה שאף על פי שמעיקר הדין גם את ספר התורה יש לגלול לצד אחד, מכל מקום מפני

שאלו את רבי, שיעור ספר תורה, בכמה? מהו אורך [גובה] הקלף מלמעלה למטה, שיש לעשות לספר תורה, כדי להגיע למצב שארכו והקיפו יהיו שווים?

אמר להן, אם כותב את הספר בגויל, קלף עבה, שאינו מעובד, ⁽¹⁰⁾ הרי, האורך [הגובה] צריך להיות ששה טפחים. ⁽¹¹⁾ כי הכותב ספר תורה בכתב בינוני, על גבי גויל שארכו [גובהו] ששה טפחים, לכשיגמור, יהיה היקף הספר ששה טפחים, ונמצא שארכו והקיפו שווים —

ועוד שאלו את רבי: אם כותב את הספר

בקלף מעובד, שהוא דק יותר מגויל, בכמה? מהו שיעור אורך הקלף שעל ידי זה יהיה ארכו והקיפו שווים.

אמר להם רבי: איני יודע ⁽¹²⁾.

רב הונא כתב שבעין ספרי דאורייתא, שבעים ספרי תורה, ולא איתרמי ליה, לא הזדמן לו שיהיה אורך הספר והקיפו שווה אלא בספר אחד מתוך שבעים הספרים. ⁽¹³⁾

רב אחא בר יעקב כתב ספר תורה אחד אמשיכה דעיגלי, על גבי עור של עגל, ובאותו ספר אחד שכתב איתרמי ליה. הזדמן

שהלוחות היו ארכן ורחבן טפח. אך עדיין צריך עיון. כי מדברי רש"י בסוגיתנו נראה שרבי אמר שיעור זה משום שכך הוא השיעור לסופר הכותב בכתב בינוני, כדי שיהיה ארכו והקיפו שווים.

12. ולהלכה, מבואר בפוסקים [יורה דעה סימן רע"ב סעיף א'] שישתדל הסופר להביא לכך שההיקף והעובי יהיו שווים.

13. לעיל הערה 9 הבאנו שיטת התוס' הרשב"א והיד רמ"ה שעובי העמוד שעליו גוללים את הספר נכלל בעביו של הספר. והקשה הרשב"א, לפי זה, מדוע לא הצליח רב הונא לכתוב ספר תורה שהקיפו וארכו שווים, והלא אפשר לעשות עמוד עץ עבה מאד או דק מאד, לפי הענין, כדי שיהיה העובי וההיקף שווים. עיין שם מה שתיירץ וכן תירץ הריטב"א. אך הריטב"א הביא, דיש שאמרו מחמת קושיה זו שאין העמוד נכלל בהיקף הספר, ומה שאמרו שארכו והקיפו שווים היינו הקיפו ללא העמוד. אך הריטב"א נחלק עליהם מכח דברי הגמרא דלקמן, עיין להלן תחילת עמוד ב' בהערות.

כולל את העמודים, אך הרמב"ם פסק שאין עובי העמודים נכלל בעובי הספר.

10. וכמו שכתבו התוס', שגויל הוא עור שאינו מעובד כלל, אלא שהורידו ממנו את השער, וכותבין בו במקום שהיה בו השער. ולפעמים כותבים בצד שהיה דבוק לבשר הבהמה, וזהו הנקרא "דוכסוטוס".

11. הט"ז הביא בשם המרדכי והסמ"ג, שטעם דין זה הוא משום שהלוחות היו ארכן ורחבן ו' טפחים. וכן כתב המהרש"א בחידושי אגדות. ובכונתם נראה, שעל אף שמתוך סוגיתנו משמע כי מה שאמר רבי לעשות ו' טפחים הוא כדי שיהא ארכו והקיפו שווים, וכמו שפירש רש"י להדיא [ד"ה בגויל], מכל מקום, כדי להגיע לכך שיהא ארכו והקיפו שווים, אפשר לכתוב בכתב יותר קטן ולעשות פחות מו' טפחים, או לעשות יותר מו' טפחים ולכתוב בכתב גדול, וכמו שמבואר בשולחן ערוך סימן רע"ב סעיף א' "וכן אם עשה בגויל פחות משה טפחים ומיעט הכתב, או יתר על ששה טפחים והרחיב בכתב עד שיהיה ארכו כהקיפו הרי זה כמצוה". ועל זה כתבו, ששיעור זה שאמר רבי הוא משום

לו שארכו והקיפו היו שוים (14) —

יהבו ביה רבנן עינייהו, נתנו רבנן עליו עיניהם על שהצליח בפעם אחת לכתוב ספר שארכו והקיפו שוים, ומחמת זה, **נח נפשיה** מת רב אחא בר יעקב (15).

אמרו ליה רבנן לרב המנונא — כתב רבי אמי ארבע מאה ספרי תורה.

אמר להו, לא יתכן שרב אמי כתב ארבע מאות ספרי תורה, שאין פנאי לאדם אחד לכתוב מספר כה רב של ספרי תורה (16), אלא **דילמא** אפשר שרק את הפסוק **'תורה צוה לנו משה' כתב**. ולכן אמרו שכתב ארבע מאות ספרי תורה, כי פסוק זה קרוי 'תורה', כמו שאמרו במסכת סוכה [מב א]: קטן היודע לדבר, אביו מלמדו 'תורה'. ומפרשת הגמרא שם, שהכונה היא לפסוק 'תורה צוה לנו משה' (17).

14. וכתב היד רמ"ה, שמכאן מוכח שעדיף לכתוב ספר תורה על עור של עגל, שכן על ידי זה קל יותר להגיע לכך שאורך הספר והקיפו יהיו שוים.

15. ביאור ענין זה כתב החזון איש [ליקוטים סימן כ"א] וזה לשונו: "מסודות הבריאה, כי האדם במחשבתו הוא מניע גורמים נסתרים בעולם המעשה, ומחשבתו הקלה תוכל לשמש גורם להרס ולחרבן של גשמים מוצקים... ובשעה שבני אדם מתפעלים על מציאות מוצלחה, מעמידים את מציאות זו בסכנה. ומכל מקום, הכל בידי שמים! וכל שלא נגזר עליו בדין שמים לאבדן, הדבר ניצל. אבל, כשנגזר הדבר לאבד, מתגלגל הדבר לפעמים לאבדן על ידי שימת עין תמהון על הדבר ועל ידי זה הוא כלה... ויתכן, שכל שהאדם במעלה יתירה, כל סגולותיו ובחינותיו יתירות, ועינו יותר פועלת. והיינו דאמר: יהבו ביה רבנן עיניהו".

אך החת"ם סופר כתב ביאור אחר בענין זה. שרבנן חשבו שרב אחא בר יעקב עשה כן על ידי השבעת השם, ולא חשבוהו כראוי להשתמש בשמות, ולכן נתנו בו את עיניהם.

16. על פי רש"י ד"ה תורה.

17. על פי תוס' ד"ה דילמא. והמהרש"א [בחדושי אגדות] פירש, דרב אמי כתב ארבע מאות ספרי תורה לקטנים, שבהם כתב רק את הפסוק "תורה צוה לנו משה".

פירוש אחר פירש ה'תוספות רא"ש', שרב אמי צוה לסופרים שיכתבו לו ארבע מאות ספרי תורה, וצוה עליהם שכשיגיעו לפסוק "תורה צוה לנו משה" שיודיעוהו והוא יכתוב את הפסוק. ולכן זה נחשב שכתב ארבע מאות ספרי תורה, שהרי פסוק זה נקרא "תורה".

פירוש נוסף הביא השיטה מקובצת בשם הראב"ד, על דרך פירושו של הרא"ש, שהסופרים הם שכתבו את ספרי התורה ואילו רבי אמי כתב באותם ספרי תורה רק את הפסוק 'תורה צוה לנו משה'. אלא שהראב"ד הוסיף, שלכן אמרו שרבי אמי כתב ארבע מאות ספרי תורה, משום שבגמרא במנחות [ל א] מבואר שהכותב פסוק אחד או מגיה אות אחת, מעלים עליו כאלו כתב את כל הספר. וכן כתב הראב"א, וכן פירש המאירי. והמאירי הוסיף, שלפי זה מה שאמרו "דילמא תורה צוה לנו משה כתב", הוא לאו דוקא פסוק זה, ולא תפסו פסוק זה אלא דרך צחות, מפני שם תורה שמוזכר בו, אך עיקר הכונה היא לומר, שרבי אמי כתב פסוק אחד, ועל ידי זה נחשב כאילו כתב את כל התורה.

אמר ליה רבא לרבי זירא: נטע רבי ינאי ארבע מאה כרמים.

אמר ליה: אין זה יתכן⁽¹⁸⁾, אלא דילמא, אפשר, שנטע בכל פעם מאותם ד' מאות פעמים רק חמשה גפנים, ונטיעה זו היתה בצורה של שתים כנגד שתים, שני גפנים מול שני גפנים, בצורה מרובעת, ואחת יוצא זנב [כדוגמת האיור].

0 0

שתים כנגד שתים 0 ואחת יוצא זנב

0 0

ומה שאמרו שנטע ארבע מאות כרמים, הוא משום שחמשה גפנים הנטועים בצורה זו נקראים 'כרם', וכן מבואר במסכת סוטה [מג א], שכאשר מכריזים הכהנים ביציאה למלחמה 'מי אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישוב לביתו', הרי, גם מי שיש לו חמשה גפנים הנטועים בצורה כזו, נחשב הוא ל'בעל כרם', וחוזר לביתו.⁽¹⁹⁾

מיתיבי, מקשה הגמרא על רבי, האומר ששיעור אורך ספר תורה הנכתב על גויל, הוא ששה טפחים.

שינוי בברייתא, ארון הברית שעשה משה, מידותיו הם — אמתים [שתי אמות] וחצי ארכו, ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו גובהו.

ובמסכת כלים [פרק י"ז משנה י'] נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה מהו גודל 'אמה' שנאמר גבי כלי בית המקדש. דעת רבי מאיר שה'אמה' שנאמרה בכלי המקדש, ארכה ששה טפחים. ודעת רבי יהודה שאמה האמורה בכלי המקדש ארכה חמשה טפחים. וברייתא זו היא דברי רבי מאיר כמבואר להלן, ולשיטתו אמר רבי מאיר ששיעור האמות שנאמרו בארון הוא כאמה בת ששה טפחים!

נמצא שאורך הארון היה חמשה עשר טפחים שהם שתי אמות וחצי, רחבו תשעה טפחים שהם אמה וחצי, וכן גובהו תשעה טפחים

שפירש רש"י גבי ארבע מאות ספרי תורה. אבל בריטב"א כתב שלא יתכן שאכן נטע ארבע מאות כרמים, שאם כן "תורתו אימתי נעשית", אמנם גבי ד' מאות ס"ת משמע בריטב"א שהטעם הוא משום שלא יתכן במציאות לכתוב ד' מאות ס"ת.

19. על פי רש"י. אך הרשב"א וכן הראב"ד בשיטה מקובצת פירש, כי מה שנחשב שנטע ארבע מאות כרמים, הוא משום שכונתו בנטיעה זו היתה למצות "ישוב ארץ ישראל" ולכן מעלים עליו כאילו נטע ארבע מאות כרמים. ועיין במאירי שכתב "והנטע הרבה מכיוצא באלו [חמשה גפנים בצורה זו] בארץ ישראל, קיים מצות חבובה.

גם היד רמ"ה פירש כפירוש הראב"ד והמאירי, שרבי אמי כתב רק פסוק זה בתוך ספר התורה, ומעלין עליו כאילו כתב את כל התורה. אלא שביד רמ"ה משמע כי דווקא הכותב פסוק זה נחשב כאילו כתב את כל התורה, וצ"ע.

פירוש נוסף כתב החתם סופר על דרך הסוד, שרבי אמי אכן כתב ארבע מאות ספרי תורה על ידי "השבעת המלאך לבוש הבדים אשר קסת הסופר במתניו", וזהו שאמרו "דילמא תורה צוה לנו משה כתב". שראשי התיבות "תורה צוה לנו משה" עולים בגמטריה ל"קסת".

18. על פי הר"י מיגאש. עיין שם שכתב כי "אין בכל שנותיו של אדם לנוטעין". והוא על דרך מה

שהם אמה וחצי.

עתה עוברת הברייתא לבאר את גודל לוחות הברית, וכיצד היו מונחות בארון.

והלוחות, ארכן של כל אחד מהלוחות ששה טפחים ורחבן ששה טפחים ועיין שלשה טפחים.

והיו הלוחות בארון מונחות בשכיבה כנגד ארכו של ארון כאשר רוחב הלוחות משתרע באורך הארון, וארכן משתרע לרוחב הארון, [עיין באיור].

כמה מקום לוחות אוכלות תופסות (20) באורך הארון? הוי אומר שנים עשר טפחים. שהרי רוחב כל לוח הוא ששה טפחים, וכששני הלוחות מונחים אחד לצד השני באורך הארון הרי הם תופסים שנים עשר טפחים באורך הארון. [עיין באיור].

נמצא, דנשתיירו שם באורך הארון שלשה טפחים ריקים, שהרי ארכו חמשה עשר טפחים, ובשנים עשר מהם נמצאים הלוחות. אך בפועל לא היו שלשה טפחים ריקים, שכן צא מהן טפח עלינו להוריד מחשבון זה טפח שאותו תופסים כתלי הארון (21) הציו של הטפח לכותל זה וחציו לכותל זה. נמצא דנשתיירו שם שני טפחים ריקים שבהן ספר תורה שכתב משה רבינו מונח ארכו לצד ארכן של הלוחות (22).

ומביאה הברייתא ראייה שספר התורה היה מונח בתוך ארון הברית —

שנאמר במלכים א' [פרק ח' פסוק ט'] 'אין בארון רק שני לוחות האבנים אשר הניח שם משה, ומתמהינן: מאי מהו שכתב הנביא 'אין בארון ר'ק, מדוע כתוב שתי לשונות 'אין ו'רק' כדי למעט שרק הלוחות היו בארון, היה לו לכתוב ר'ק שני לוחות היו בארון, או 'אין בארון כי אם שני לוחות'

כאן צריך להיות איור 5

22. עיין באיור, והוא על פי רש"י ד"ה שבהן. ומה שצירנו שאורך ספר התורה היה כארכן של הלוחות, הוא על פי הגמרא לקמן דמבואר להדיא שאורך ספר התורה היה ששה טפחים כהלוחות, וכמו ששינונו לעיל דספר הנכתב בגויל ארכו ששה טפחים, ועיין לקמן מהיכן ידעינן שספר שכתב משה על גויל היה.

20. על פי רש"י, והביא שם לשון המשנה במסכת מדות, שיסוד המזבח "אוכל בדרום אמה אחת", ועיין שם.

21. משום שמידה זו של "אמתים וחצי היא מדתו מבחוץ, כולל הכתלים". רש"י.

כמה מקום לוחות אוכלות תופסות ברוחב הארון? הרי אומר ששה טפחים, דהלוחות ארכן ששה טפחים, ואורך הלוחות השתרע על פני רוחב הארון [עיין באיור 1]. נמצא, דנשתיירו שם ברוחב הארון שלשה טפחים ריקים – אך בפועל לא היו השלשה טפחים ריקים, שכן צא מהן טפח עלינו להוריד מחשבון זה טפח שאותו תופסים כתלי הארון⁽²⁵⁾ חציו של הטפח לכותל זה וחציו לכותל זה, נמצא דנשתיירו שם שני טפחים ריקים, ומטרתם היא שלא יהא ספר תורה נכנס ויוצא⁽²⁶⁾ כשהוא דחוק שהרי אורך ספר התורה היה ששה טפחים, כמבואר לעיל דספר הנכתב על גויל ארכו ששה טפחים, וקבלה היתה ביד חכמינו שספר

[עין בהערה⁽²³⁾], הרי זה מיעוט אחר מיעוט, והכלל הוא דאין מיעוט אחר מיעוט שבכל מקום שהפסוק ממעט דבר פעם אחר פעם, אין הכונה אלא לרבות דבר נוסף, וכאן כונת הפסוק לרבות ספר תורה שמונה בארון מלבד הלוחות.

מוסיפה הברייתא –

פירנסת פירשת היטב מדוע הוצרך⁽²⁴⁾ הארון לארכו שיהיה בו חמש עשרה טפחים, דשנים עשר טפחים תפסו הלוחות, אחד תפסו שני כתלי הארון, ושנים לספר התורה. עתה צא ופרנס לפרש מדוע היה צריך הארון לרחבו תשעה טפחים.

ומפרשינן:

הדברים הנוספים שהיו שם היו ענין אחד עם הלוחות, וזהו שאמרו שהיו שם שברי לוחות, או ספר תורה, שכל מה שכתוב בספר התורה נכלל בעשרת הדברות כמו שכתבו הקדמונים.

24. עיין רש"י.

25. "משום שמידה זו של אמה וחצי היא מדתו מבחוץ, כולל הכתלים". רש"י.

26. והקשו התוס' דהלא לא היו מוציין את ספר התורה, שהרי לא היה נכנס אדם לקודש הקדשים אלא כהן גדול ביום הכיפורים, ולא מצינו שהיה מוציא אז את ספר התורה. ותירצו, על פי מה שמבואר בעירובין [קה א] דלצורך תיקונים מותר להכנס לקודש הקדשים, ואם כן הוא הדין מותר להכנס לצורך תיקון ספר התורה שלא יתעפש ויתקלקל. והוסיפו התוס' דמשחרב משכן שילה ועד שבנה שלמה את בית המקדש היו יכולים להוציא את הספר מהארון ולעיין בו.

23. ביאור דברי הגמרא, כתב המלבי"ם [במלכים שם], דבכל הפסוקים לא מצאנו מילת 'רק' אחר מילת שלילה, שאחר מילת שלילה בא תמיד מילת "כי אם", כגון, "אין זה כי אם בית אלוקים". ולפי זה היה צריך להיות כתוב בפסוק "אין בארון כי אם שני לוחות האבנים", או שיאמר, "רק שני לוחות אבנים היו בארון", אבל אין לכתוב מילת שלילה אחר מילת שלילה [רק" אחר "אין"], ולכן אמרו שזהו מיעוט אחר מיעוט שבא לרבות.

ובביאור ענין זה של "אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות" כתב המלבי"ם, ששלילת השלילה היא חיוב, כגון, האומר על ראובן שהוא אינו בלתי חכם, כונתו לומר שהוא חכם. ולפי זה כונת הפסוק "אין בארון רק שני לוחות", שלא רק שני הלוחות היו בארון אלא היו שם עוד דברים.

והוסיף המלבי"ם, דבכל זאת, כיון שהמשמעות הפשוטה של הפסוק היא שהיה בארון רק שני לוחות, מכך יש ללמוד שגם

והלוחות ארכן ששה טפחים ורחבן ששה טפחים ועביין שלשה טפחים —

והיו הלוחות מונחות בשכיבה בארכו של ארון כאשר רוחב הלוחות השתרע לאורך הארון, וארכן השתרע לרוחב הארון, [עין באיור לעיל].

כמה מקום לוחות אוכלות תופסות באורך הארון? הוי אומר שנים עשר טפחים כי רוחב כל לוח הוא ששה טפחים, וכששני הלוחות מונחים אחד לצד השני באורך הארון, הרי הם תופסים שנים עשר טפחים באורך הארון. נמצא דנשת״ייר שם באורך הארון חצי טפח ריק, שהרי אורך הארון לשיטת רבי יהודה הוא שנים עשר וחצי טפחים, ובשנים עשר מהם היו הלוחות — אך בפועל לא היה החצי טפח ריק משום

שכתב משה על גויל היה⁽²⁷⁾, ואם כן, אם היה רוחב הארון רק ששה טפחים היה ספר התורה [שגם ארכו ששה טפחים] נדחק בדפנות הארון כשיוציאוהו ויכניסוהו [שהרי לא היה דלת לארון והיו מוציאים את הספר מלמעלה], ולכן הצריכה התורה להוסיף עוד שני טפחים ברוחב הארון כדי שלא יהא ספר תורה נכנס ויוצא כשהוא דחוק דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר, שיעור גודל האמה שנאמר לגבי כלי המקדש הוא חמשה טפחים, ולכן גם גודלו של הארון נמדד באמה בת חמשה טפחים.

נמצא לשיטתו שאורך הארון היה שנים עשר וחצי טפחים שהם שתי אמות וחצי, ורחבו שבעה וחצי טפחים שהם אמה וחצי.

ועל ראית התוס' שכתבו דלכך לא היו מוציאים את ספר התורה ביום הכיפורים, שהרי בגמרא ביומא לא מצינו שבעבודת היום היה הכהן מוציא את ספר התורה. הקשה בהגהות "חשק שלמה" [וכעין זה ברש"ש], דהרי גמרא זו מפרשת את סדר יום הכיפורים בבית שני, כמו דמוכח בסוגיות שם. ואם כן יש לומר שכל דברי הגמרא אמורים רק בבית שני, אך בבית ראשון שהיה הארון במקומו היו מוציאים את הספר לקרא בו, עיין שם. ועיין עוד בכל זה בדברי ה"חזון איש" בליקוטים סימן כ"א.

27. רשב"א. וכן כתב המהרש"א בפירוש הראשון. עוד פירש המהרש"א דספר תורה שעשה משה בהכרח היה על גויל שהרי מצוה מן המובחר לכתוב על גויל, וכן כתב התורת חיים.

והאחרונים תמהו על דברי התוס' שכתבו שלא מצינו שהיו מוציאים את ספר התורה לקרא בו. דהלא בדברי הגמרא לקמן בעמוד ב', מבואר להדיא שהיו קוראים בספר התורה שכתב משה ביום הכיפורים וב"הקהל", וכמו שפירש רש"י שם.

ותירץ הרש"ש שדברי התוס' אמורים בבית ראשון שהיה הארון ובו ספר התורה בקדש הקדשים, ואז לא היו קוראים בו כלל. ודברי הגמרא לקמן אמורים בבית שני, שגנזו את הארון ולא היה בקדש הקדשים, ואז היו קוראים בספר התורה. [שלא מצינו שהספר נגנז יחד עם הארון], והוסיף הרש"ש דיתכן שהספר שבו קראו בבית שני לא היה כלל אותו הספר שהיה בארון אלא ספר אחר, דמשה רבינו כתב שלשה עשר ספרי תורה.

שכתלי הארון תפסו מקום, **אצבע** [רבע טפח⁽²⁸⁾] **לכותל זה של הארון ואצבע** נוספת **לכותל זה**⁽²⁹⁾ נמצא שלא היה מקום מיותר באורך הארון.

פירנסת פירשת היטב מדוע הוצרך הארון **לארכו**, עתה **צא ופרנס** לפרש מדוע היה צריך הארון **לרחבו** שבעה וחצי טפחים. ומפרשינו: **כמה מקום לוחות אוגרות** תופסות **ברוחב הארון?** הוי אומר **ששה**

טפחים כי הלוחות ארכן ששה טפחים, ואורך הלוחות השתרע לרחבו של הארון [עייין באיור לעיל]. נמצא, **דנשתיר שם** ברוחב הארון **טפח ומחצה** — אך בפועל לא היו שם טפח וחצי ריקים שכן **צא מהן** עלינו להוציא מחשבון זה **חצי טפח** שעליו עמדו כתלי הארון **אצבע**⁽³⁰⁾ [רבע טפח] **לכותל זה ואצבע לכותל זה**, נמצא **שנשתייר שם טפח** ריק **שבו** היו שני **העמודים** עמודי הכסף שעשה שלמה⁽³¹⁾ **עמודים** שוכבים⁽³²⁾,

28. על פי רש"י, שהטפח ארבעה אצבעות. גם התוס' גרסו כאן [עייין רש"י שכתב דכונת התוס' היא לכאן] "אצבע לכותל זה" אלא שהם חולקים על רש"י וסוברים שהאצבע שנאמרה כאן היא אצבע קטנה, [בטפח יש שש אצבעות קטנות], ועל אף שלפי זה האצבע היא רק ששית הטפח ואם כן לכאורה למקום הדפנות די בשליש טפח [שתי ששיות], מכל מקום הוצרכו לחצי טפח, שאם לא כן קשה כיצד היו שני הלוחות שרחבם [יחד] שנים עשר טפחים, יושבים במקום שהוא בדיוק שנים עשר טפחים, וכעין קושית הגמרא לקמן, ולכן הוצרכו לרווח כדי להכניס את הלוחות, וזהו אותו שישית טפח [שאחר שהדפנות תפסו שליש טפח, נשאר מחצי הטפח שישית].

29. נמצא, דנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, כמה מקום תפסו דפנות הארון, דלרבי מאיר כל דופן תפסה חצי טפח, ואילו לרבי יהודה כל דופן תפסה רבע טפח, ולהתוס' שישית טפח. ובביאור מחלוקתם כתב החת"ם סופר, דיש לומר שנחלקו כיצד היה בנוי הארון, דלכולי עלמא עובי ארון העץ הוא אצבע, אך רבי מאיר סבר כי ארון שעשה בצלאל היה מורכב משלשה ארונות אמצעי של עץ ופנימי וחיצוני של זהב, [כמבואר ביומא דף עב ב, וכמו שהביא רש"י בפרשת

תרומה פרק כ"ה פסוק י"א], והארון האמצעי של עץ עביו עצבע, ושני ארונות הזהב עובי כל אחד מהם היה חצי אצבע, נמצא שעובי הארון היה בסך הכל שתי אצבעות שהן חצי טפח. ולרבי יהודה לא היה הארון מורכב אלא מארון אחד של עץ שעביו אצבע [רבע טפח] והיה מצופה בזהב, והציפוי היה דק מאד כדדרשינו 'עצי שיטין עומדים' שמעמידים את ציפוייהם.

30. זוהי גירסת הב"ח וכן היא גירסת רש"י והוא לפי חשבון דטפח יש בו ד' אצבעות, ולפי זה אצבע היא רבע טפח. והגרסה שלפנינו היא 'טפח ומחצה לכותל זה וטפח ומחצה לכותל זה', וכתב רש"י דלגרסה זו הכונה לאצבעות קטנות דהטפח יש בו שש אצבעות קטנות, ולפי זה אצבע וחצי הוא רבע טפח.

31. הראב"ד בשיטה מקובצת תמה, לצורך מה שימשו אותם עמודים. וכתב, שאפשר שהיו גוללים עליהם את ספר התורה כשהיו קוראים בו פרשת 'הקהל', ועיין בריטב"א שהאריך לבאר ענין העמודים.

32. רש"י, ולפי זה מתישבת קושית תוס' לקמן עמוד ב' ד"ה ור"מ, עייין רש"ש.

ועמודים אלו שכבו לאורך הארון וביניהם היו הלוחות⁽³³⁾ [עייין באיור]

והיכן מוזכרים אותם עמודים?

שנאמר בשיר השירים "אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון, עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן" וגו'.⁽³⁴⁾ פסוק זה מדבר על בית המקדש שבנה שלמה⁽³⁵⁾ [בית המקדש נקרא בפסוק 'אפריון']. ומפרשת הגמרא, כי מה שנאמר בפסוק 'עמודיו עשה כסף', אלו עמודי הכסף שעשה שלמה להניחם בארון ברית ה'.⁽³⁶⁾

כאן צריך להיות איור 6

ועתה מפרשת הברייתא, היכן היה מונח ספר התורה שכתב משה, לשיטת רבי יהודה:

בספר שמואל א [פרק ו] מובא, כי כאשר רצו הפלשתים להשיב את ארון ה' ששבו מבני ישראל, שאלו ל'כהנים ולקסמים' כיצד להשיבו, והם יעצו להם לשלחו בתוספת מתנות [המפורטות שם]. ואת המתנות להניח

33. על פי רש"י.

34. הב"ח גרס כאן את סוף הפסוק 'תוכו רצוף אהבה'.

35. על פי רש"י בשיר השירים שם, וכל המפרשים.

36. התוס' הביאו בשם רבינו תם שעמודים אלו היו סימן להעמדת ישראל, ולא עשאו מזהב כדי שלא להזכיר את מעשה העגל. ועל אף שהארון עצמו היה זהב, כבר מפורש בראש השנה דף כו א כי רק דבר שהוא 'מכפר' אין לעשותו מזהב, והארון לא היה 'מכפר' ולכן עשאוהו מזהב. אך העמודים נחשבים כ'מכפר'

משום שהם סימן להעמדת ישראל, ולכן עשאו שלמה מכסף. ובזה פירשו התוס' את הפיוט 'תבנית אות יוסף עמודיו עשה כסף', פירוש בגלל 'תבנית אות יוסף' דהיינו העגל, [דסימנו [אות] של יוסף הוא שור, שנאמר 'בכור שורו'] לכן 'עמודיו עשה כסף' ולא זהב כדי לא להזכיר מעשה העגל.

המהרש"א הוסיף על דברי התוס' שב' עמודים אלו הם רמז לשני עמודי ישראל שהם בית יהודה ובית יוסף. ולכן אמר הפייטן דמשום תבנית אות יוסף שאחד העמודים היה כנגד בית יוסף שנקרא שור לכן עשאו מכסף ולא מזהב. והוסיף המהרש"א שאפשר שלא רצו להזכיר בזה מעשה ירבעם שבא מיוסף, דירבעם עשה ב' עגלי זהב.

בארגו לצד ארון ברית ה', וכך לשלחם.

ואותו ארגו ששיגרו בו פלשתים דורון לאלהי ישראל, היה מונח מצידו של הארון בקודש הקדשים.

ומביאה הגמרא ראייה שאותו ארגו היה מונח לצד הארון.⁽³⁷⁾

שנאמר כך אמרו ה'כהנים והקסמים' לפלשתים: "ואת כלי הזהב אשר השבותם לו, אשם תשימו בארגו מצדו, ושלחתם אותו והלך".

ועליו על גבי הארגו שהיה מונח בקדש הקדשים, היה ספר תורה שכתב משה מונח, שנאמר 'לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו 'מצד' ארון ברית ה' ומדייקת הגמרא דמפסוק זה משמע דמצד הארון [היה]⁽³⁸⁾ ספר התורה מונח ולא בתוכו.

ואם תשאל הלא רבי מאיר למד מן הפסוק 'אין בארון רק שני לוחות אבנים' דיש כאן 'מיעוט אחר מיעוט' שבא לרבות שספר התורה היה בארון. ואם כן קשה לדעת רבי יהודה הסובר שלא היה ספר התורה מונח בארון מה אני מקיים מה אנו למדים מהריבוי שנלמד מהמיעוט אחר מיעוט בפסוק 'אין בארון רק'.

תשובתך, מפסוק זה אנו למדים לרבות שבירי לוחות הראשונות ששבר משה, שגם ב-ד הם היו מונחים בארון מתחת ללוחות השניות.

ועתה חוזרת הגמרא להקשות מברייתא זו על דברי רבי שאמר ששיעור ספר תורה בגויל הוא ששה טפחים.

ואי סלקא דעתך, אם עולה על דעתך לומר כי ספר תורה הנכתב על גויל הקיפו ששה טפחים [וספר התורה שכתב משה על גויל היה]⁽³⁹⁾, תיקשי:

מכדי, הרי מאחר שכלל נקוט בידינו, שכל דבר עגול, שיש בהקיפו שלשה טפחים, שאם תקח חוט ותקיפו, יהיה אורך החוט שלשה טפחים — יש בו רוחב טפח! הקוטר של מעגל, הוא שלישי מהיקפו.

ונמצא לפי זה, כי ספר תורה שהקיפו ששה טפחים, רחבו [קוטר] הוא שני טפחים!

אך שיעור היקף ורוחב זה, הוא כשספר התורה גלול לצד אחד, שאז הקיפו הוא ששה טפחים ורחבו שני טפחים⁽⁴⁰⁾ —

וכיון דספר תורה לאמצעיתו נגלל, שגוללים

37. על פי רש"י בכריתות ה ב, דשם בגמרא

38. כמבואר ברשב"א שקבלה היתה בידם דספר שכתב משה על גויל היה ועיין לעיל הערה 27.

39. מכאן הוכיח הרמ"ה ששיעור זה של ששה טפחים הוא כאשר הספר גלול לצד אחד ולא כשגלול לשני צדדים. וכן כתב הרמב"ן שלא יתכן שהיקף ספר התורה נמדד כאשר הספר

37. על פי רש"י בכריתות ה ב, דשם בגמרא מבואר כי כשנגנו הארון נגנו עמו הארגו ששיגרו פלשתים, ופירש רש"י שם, דכיון שכתוב בפסוק ושמתם אותו מצד ארון ברית ה', מכאן אנו למדים שבכל מקום שבו היה הארון היה הארגו מונח מצידו, ומכך אנו למדים שנגנו עמו. ולפי זה מתבאר דהגמרא הביאה מהפסוק ראייה שהארגו היה מונח לצד ארון ברית ה'.